

Rumuńskie organizacje turystyczne w Karpatach Wschodnich do wybuchu drugiej wojny światowej Przyczynek do historii karpackiej turystyki

DARIUSZ DYŁĄG

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie,
Katedra Humanistycznych Podstaw Turystyki

ZARYS TREŚCI: Praca poświęcona jest historii rumuńskiej turystyki, zwłaszcza działaniom podejmowanym przez trzy najważniejsze organizacje turystyczne w Karpatach Wschodnich do wybuchu drugiej wojny światowej. Autor przedstawia genezę oraz działalność tych organizacji, a także opisuje wybitnych działaczy i ich dokonania dla tamtejszej turystyki, przede wszystkim współpracę z polskimi organizacjami, w tym próbę utworzenia polsko-rumuńskiej konwencji turystycznej obejmującej przygraniczny obszar w Karpatach Wschodnich.

SŁOWA KLUCZOWE: Karpaty Wschodnie, Rumunia, organizacje turystyczne, historia turystyki.

Ключові слова: Східні Карпати, Румунія, туристичні організації, історія туризму.

KEYWORDS: Eastern Carpathians, Romania, tourist organizations, tourism history.

WPROWADZENIE

Czy rumuńscy turyści odwiedzali Czarnohorę i zaglądali do polskich kurortów nad Prutem? Jeśli tak, to w jakich organizacjach byli zrzeszeni? Czy podejmowali współpracę z ich polskimi czy czechosłowackimi odpowiednikami z okresu międzywojennego? Na te i inne pytania stara się odpowiedzieć niniejszy przyczynek do historii karpackiej turystyki.

Jak każda tradycja, zorganizowana rumuńska działalność turystyczna została zapoczątkowana w czerwcu 1875 r. w Bukareszcie przez członków Towarzystwa Geograficznego, którzy zawiązali Clubul Carpatic Român. Jedną z pierwszych organizacji turystycznych była Societatea Carpatină din Sinaia (SCS), założona w 1895 r. – za przyzwoleniem archimandryty Nifona Popescu z monasteru w Sinaia – przez Tache Ionescu (znanego prawnika i polityka rumuńskiego, późniejszego premiera) oraz Bucurę Dumbravę (właśc. Stefanię „Fanny” Seculici). W ciągu 15 lat swojego istnienia SCS doprowadziła do zbudowania pierwszych rumuńskich schronisk górskich,

dróg i ścieżek, prowadziła nawet wycieczki (Radu 2009). 24 I 1903 r. powstała w Bukareszcie Societatea Turistilor din România (STR). Wśród najbardziej aktywnych członków-założycieli tej organizacji był Ludovic Mrazec i Alexandru Tzigara-Samurçaș, a w zarządzie zasiadał kwiat rumuńskiej nauki i literatury, m.in. Grigore Antipa, Simion Mehedinți, Gheorghe Munteanu-Murgoci, Alexandru Vlahuta, Alceu Urechia. W statucie organizacji jednym z głównych celów było „poznanie piękna rumuńskiego kraju i przez to wzniecenie miłości do ojczyzny i narodu”. Przez 13 lat stowarzyszenie ułatwiało swoim członkom dostęp do gór, a za jedno z większych osiągnięć należy uznać wydawanie własnego czasopisma „Anuarul S.T.R.”, które skutecznie konkurowało na początku XX w. z rocznikiem organizacji turystycznej, założonej w 1880 r. przez saskich Niemców, Siebenbürgischer Karpathenverein – SKV (Pușcariu 1943).

HANUL DRUMETILOR (HD) (GOSPODA WŁÓCZĘGÓW) (1921–1926)

W 1920 r. drukiem ukazała się, napisana na przełomie lat 1919 i 1920 r., książka Bucury Dumbravy *Cartea Munților* (w polskim tłumaczeniu *Księga gór*). To jedyne w swoim rodzaju dzieło nie zostało jeszcze przełożone na język polski. W książce opisane są autentyczne postacie związane z historią rumuńskiej turystyki (m.in. A. Urechia). Dla pokolenia międzywojennej generacji rumuńskich turystów była ona prawdziwą karpacką biblią. Szczególnie jej drugie, poprawione i uzupełnione, wydanie z 1924 r. (ryc. 1).

Bucura Dumbravă to pseudonim literacki, prawdziwe imię i nazwisko autorki brzmiało Stefania Seculici. W rumuńskiej transkrypcji było pisane w różny sposób, m.in. Sekulič, Sekulitsch, Seculics, Sekulič, Sekulits. Była ona prekursorką rumuńskiej turystyki i krajoznawstwa. Ta niezwykła kobieta urodziła się 28 XII 1868 r. w Preszburgu, dzisiejszej Bratysławie. Jej pierwszym językiem był niemiecki. Po

Ryc. 1. Okładka *Księgi gór* Bucury Dumbravy, wydanie z 1924 r.

Рис. 1. Обкладинка *Книга гір*, Букура Думбрава, видання 1924

Fig. 1. Cover of the book *Cartea Munților*, by Bucura Dumbravă, 1924 edition

czterech latach wraz z rodzicami przeniosła się do Wiednia i po kolejnym roku do Rumunii. Ona sama uważała się za Rumunkę. Dzięki materialnemu wsparciu królowej rumuńskiej, Elżbiety, której 14-letnia Fanny recytowała w Sinai swoje wiersze, mogła ukończyć studia w Bukareszcie i nauczyć się rumuńskiego. W tym czasie kultura rumuńska stała się jej prawdziwą pasją, zwłaszcza folklor, literatura, muzyka, malarstwo, rzeźba. Kiedy było to tylko możliwe, ruszała w Karpaty, w których przebywała od wiosny do jesieni. Jej pierwsza powieść, *Zbójnik*, została opublikowana po niemiecku w 1906 r. Podczas pierwszej wojny światowej pracowała w szeregach Czerwonego Krzyża i odtąd brzydziła się wojną; stała się pacyfistką i zwolenniczką ruchu feministycznego. Zmarła na malarię 30 I 1926 r. w Port Saidzie; wracała z Indii, gdzie uczestniczyła w kongresie teozoficznym (Dudescu 2007).

Stowarzyszenie o nazwie Hanul Drumeților – powstanie którego bez wątpienia zainspirowała książka Dumbravy – związane było z rumuńską turystyką górską i ochroną przyrody. 31 XII 1920 r. grupa założycieli złożyła w sądzie odpowiednie dokumenty oraz statut w celu rejestracji stowarzyszenia, które było rodzajem spółki akcyjnej. Hanul Drumeților wyemitowała specjalne drukowane akcje w celu uzyskania środków m.in. na budowę schronisk i znakowanie szlaków. Ową ośmioosobową grupę stanowili: Mihai Haret, Ion Bianu, Fanny Seculici (Bucura Dumbravă), Sophie Bragadir, Mircea Nenițescu, Emanoil Popescu-Bucuță, Aurel Stănescu, Dim. Furnică. Ostatecznie Hanul Drumeților zatwierdzono 15 II 1921 r. W skład zarządu weszli m.in.: M. Haret – przewodniczący, I. Bianu – zastępca przewodniczącego, D. Furnică – skarbnik, E. Popescu – sekretarz (Ordean 1992).

W pierwszych latach działalności (1921–1922) HD przyczyniła się w znaczący sposób do popularyzacji turystyki górskiej i co za tym idzie zwiększenia liczby turystów w rumuńskich górach. We współpracy z SKV (które wyłożyło większość środków finansowych) oraz z organizacją Sport Clubul Sinaian odnowiono szlaki turystyczne w górach Bucegi. Organizowano również wycieczki prowadzone przez B. Dumbravę i M. Hareta (niezbyt liczne: składające się z 3–10 osób). W latach 1923–1924 przystąpiono do odbudowywania zniszczonych w czasie działań wojennych schronisk (m.in. w górach Pietra Craiului). Ponadto utworzono archiwum zdjęć, wydano dwie broszury informacyjne i wydrukowano monografię zamku Peleş, autorstwa Hareta. Na dzień 1 I 1923 r. HD liczyła 1284 członków. W następnych latach organizacja przeżywała pewien impas, a tempo wzrostu liczby członków znacznie zmalało (Ordean 1992).

W kwietniu 1925 r. M. Haret przebywał w Paryżu na spotkaniu z wpływowymi francuskimi organizacjami turystycznymi (Touring Club de France, Club Alpin Français). Rozmawiał z działaczami CAF i podjął zasadniczą decyzję o zmianie HD. Zresztą już 3 V 1925 r. walne zgromadzenie sekcji Bucegi poddało pomysł przekształcenia HD w Rumuński Touring Klub. Decyzję oficjalnie zatwierdziło walne zgromadzenie HD, które miało miejsce 10 VI 1925 r. (Ordean 1992).

TURING-CLUBUL ROMÂNIEI (TCR) RUMUŃSKI TOURING KLUB (1926–1939)

Transformacja HD w TCR przebiegła bez zakłóceń i nowe stowarzyszenie, które odeszło od systemu akcji, oficjalnie uzyskało osobowość prawną 2 IV 1926 r. Do końca 1926 r. HD funkcjonowało równoległe z TCR jako organizacja w likwidacji. Oto pierwszy skład zarządu TCR: M. Haret – przewodniczący, I. Bianu – zastępca przewodniczącego, Ion Colman – sekretarz generalny, Mihai Ciupagea – drugi sekretarz, członkowie Zarządu: Gabriel Dimitriu, Gheorghe Mortzun, gen. Scarlat Panaitescu, Constantin N. Popescu, Andrei Popovici-Bâznoșeanu, Carol Rasidescu, Ștefan Spirescu, Valeriu Pușcariu, George Vîlsan (Ordean 1992).

O powyższych zmianach zawiadomiono również towarzystwa zagraniczne, m.in. polskie Ministerstwo Robót Publicznych, które wysłało pismo (L.dz. I-4062) datowane w Warszawie na 2 III 1928, a skierowane do Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z następującą informacją:

Istniejące w Rumunii towarzystwo «Hanul Drumetilor» zawiadomiło Ministerstwo Robót Publicznych, że zmieniało swą nazwę i organizację jako towarzystwo opiekujące się zarówno turystyką, jak i ochroną przyrody w Rumunii. Jego oficjalna nazwa brzmi «Touring Clubul Romaniei» (Asociatie de turism si pentru protectia Naturii), a jego adres: Bucuresti, strada Manu 7 (Pismo Ministerstwa Robót... 1928).

Powstanie TCR dało nowy impuls do dalszych działań na polu rumuńskiej turystyki. Miało to istotne znaczenie, ponieważ powstawało wtedy w Rumunii szereg różnych stowarzyszeń podobnego typu (m.in. w 1928 r. Stowarzyszenie Turystów Rumuńskich – Asociația Excursionistilor Români). W 1929 r. TCR stał się członkiem Międzynarodowego Związku Turystyki (Alianța Internațională de Turism). Na przełomie lat 1929–1930 TCR miał niespotykaną dotąd liczbę członków, która wynosiła 3500 osób. W latach 30. M. Haret dążył do skoncentrowania całego ruchu turystycznego funkcjonującego w rumuńskich górach w TCR. Chciał utworzyć ze swojej organizacji rodzaj centrali skupiającej wszystkie „nici” turystyki rumuńskiej. Jednakże wielu miłośników gór wahało się, czy włączać się do tak licznego związku. Turystyką w górach Rumunii zajmowały się także kluby sportowe oraz nad wyraz prężnie działający SKV. TCR swoją działalność w Karpatach Wschodnich zintensyfikował w 1933 r., w momencie połączenia się z działającym od sześciu lat Górskim Bractwem (Frăția Munteană). Powstały wtedy oddziały TCR obejmujące zasięgiem poszczególne regiony i grupy górskie, m.in.: Retezat (1933), Maramureș (1934), Banat (1935), Arad (1935) i Satu Mare (1936).

W 1937 r. z powodu problemów natury organizacyjnej, wynikającej ze złej współpracy z zarządem, Haret podał się do dymisji. Jego następcą został na początku 1938 r. Alexandru Ștefănescu. Dzięki dobrym stosunkom pomiędzy członkami zarządu TCR udało się zorganizować w lecie 1939 r.

wycieczkę w Karpaty Wschodnie. Wybuch drugiej wojny światowej nie zakończył działalności TCR (Ordean 1992). Współpracę z PTT i KČST prowadził oddział w Transylwanii, który pozostał przy swej tradycyjnej nazwie Górskie Bractwo.

FRĂȚIA MUNTEANĂ GÓRSKIE BRACCTWO TCR (1927–1939)

Górskie Bractwo zostało założone oficjalnie 1 VII 1927 r. w Kluź, ale już w latach 1921–1926 rumuńscy turyści chodzili tutaj na górskie wycieczki dzięki inicjatywie prof. Emila Racovițy. W pierwszym zarządzie zasiadali m.in.: dr Titu Vasiliu – przewodniczący, dr Leon Daniello – zastępca przewodniczącego, Valeriu Pușcariu – skarbnik i sekretarz. Informacje o pełnym składzie podajemy za periodykiem TCR „Revista Trimestrială a Turing-Clubului României” z 30 VI 1934 r. (ukazały się tylko dwa numery): prof. E. Racoviță – honorowy przewodniczący, prof. T. Vasiliu – przewodniczący, Dan Radulescu i Octavian Prie – zastępcy przewodniczącego, V. Pușcariu – sekretarz generalny, Rubin Popa – skarbnik. W latach 1936–1943 funkcjonował także sekretariat techniczny pod wodzą V. Pușcariu. W 1937 r. oddział liczył 411 członków. Za zgodą centrali TCR od 1929 r. działały także dwie sekcje z siedzibą w Abrud i Beiuș. Z inicjatywy Górskiego Bractwa w 1934 r. powstał oddział TCR Maramuresz. W Karpatach Wschodnich opiekowano się niedużym schroniskiem zbudowanym przez centralę TCR pod wierzchołkiem Voivodeșei w Górach Kelimeńskich (niestety zniszczonym przez pożar w czasie drugiej wojny światowej). W okresie od września 1940 do października 1945 r. oddział musiał przenieść swoją siedzibę do Sybina ze względu na zajęcie północnej Transylwanii przez Węgry (Cuțurescu 2009).

Działalność oddziału koncentrowała się na organizowaniu: wycieczek (m.in. w 1929 r. – 22 wyjazdy; w latach 1932–1936 – 205 wycieczek, w których wzięło udział 2172 osoby; w lecie 1939 r. zarząd TCR i członkowie oddziału Maramuresz spędzili trzy tygodnie w regionie maramureskim); cotygodniowych spotkań, konferencji (m.in. Kluź, Dewa, Arad, Sygiet Marmaroski); uroczystości, herbatek, potańcówek, z których przychód przeznaczano na remonty schronisk; wystaw fotograficznych itp. Od 1929 r. przystąpiono do znakowania szlaków turystycznych (oznaczono 450 km tras). Jak dowiadujemy się z pisma V. Pușcariu, sekretarza generalnego TCR, do W. Mileskiego, dyrektora Centralnego Biura PTT w Krakowie, Kluź 16 I 1937, w okresie międzywojennym podjęto współpracę z PTT i KČST, w wyniku której doszło do wzajemnej wymiany publikacji (m.in. V. Pușcariu, *O tara de turism: Ardealul*, T. Vasiliu, *Turismul si Turing-Clubul României*) oraz wycieczek w różne rejony północnej Transylwanii, Maramureszu, Rusi Podkarpackiej (rum. Rusia subcarpatica) w Czechosłowacji i Karpat Lesistych (rum. Carpatilor Padurosi) w Polsce (Pismo V. Pușcariu... 1937; Cuțurescu 2009).

PROJEKT KONWENCJI TURYSTYCZNEJ RUMUŃSKO-POLSKIEJ

Od 1925 r. rumuńscy i polscy działacze turystyczni podejmowali kroki zmierzające do wprowadzenia ułatwień dla członków TCR oraz PTT i PZN w przygranicznym ruchu turystycznym, jak również do podpisania – na wzór podobnej umowy czechosłowacko-polskiej – konwencji rumuńsko-polskiej. Sprawami projektowanej konwencji turystycznej polsko-rumuńskiej oraz możliwością współpracy turystyki polskiej z rumuńską zajmował się z ramienia zarządu lwowskiego oddziału PTT dr Piotr Kontny (Biedrzycki, Kontny 1931). Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii, dotycząca ułatwień płatniczych w ruchu turystów i podróżnych, została podpisana w Bukareszcie dopiero 24 IV 1937 r., a weszła w życie 12 VI 1937 r. (*Konwencja... 1937*). Z ramienia Ministerstwa Robót Publicznych zajmował się tym projektem dr Mieczysław Orłowicz. W spuściznie po Orłowiczu zachowały się ministerialne akta sprawy – *Konwencja turystyczna z Rumunią*; w tym dokumenty świadczące o wielu problemach. W 1925 r. Szef Sztabu Generalnego, gen. dyw. Stanisław Haller, napisał:

Co się tyczy umowy z Rumunią, to Sztab Gen. podtrzymuje swoje stanowisko do tychczasowe [...]. Stanowisko to jest konsekwentnym rozwinięciem zastrzeżenia zgłoszonego przez delegatów MSZ i MSWojsk na posiedzeniu międzyministerialnym odbytym w MSZ dn. 9.11. br. [1925 r.], co do wyłączenia z pasa działania konwencji czeskiej pasma gór na wschód od przełęczy Dukielskiej” (Pismo Ministerstwa Spraw Wojskowych... 1925).

26 III 1938 r. swój osobisty projekt faktycznej konwencji turystycznej polsko-rumuńskiej – a nie wyłącznie ułatwień płatniczych w ruchu turystycznym – przesłał MSZ ówczesny kierownik Obserwatorium Meteorologiczno-Astronomicznego na Popie Iwanie w Czarnohorze i jednocześnie znany działacz PTT, urodzony w Mikuliczynie nad Prutem, Władysław Midowicz. Po stronie polskiej pas konwencji miał objąć m.in. całą dolinę górnego Prutu ze stacjami klimatycznymi, a po stronie rumuńskiej – oprócz głównych pasm górskich: Alp Rodniańskich i Gór Kelimeńskich – „historyczny dla Polski punkt, Sighet” (Sygiet Marmaroski). W tej propozycji uprawnionymi organizacjami turystycznymi do wykonywania konwencji miał być Polski Związek Narciarski (jako najliczniejsze „państwowe” towarzystwo w Polsce) i TCR (Por. Projekt konwencji... 1938).

W innych projektach nadesłanych do Ministerstwa Robót Publicznych w 1931 r. takimi organizacjami miały być PTT, a z drugiej strony TCR i dawna węgierska organizacja Erdélyi Kárpát Egyesület; ta ostatnia występująca wtedy pod rumuńską nazwą Societatea Carpatină Ardeleana. Nadal pojawiały się wątpliwości podnoszone przez odnośne polskie władze, na które pisemnie odpowiadały oddziały PTT ze Stanisławowa i Lwowa. Przykładowo w piśmie oddziału stanisławowskiego PTT (L.dz.

1165/31 z 10 XI 1931) do Zarządu Polskich Towarzystw Turystycznych w Warszawie czytamy:

Twierdzenie, jakoby nasze góry nie były odwiedzane przez turystów rumuńskich, jest nieścisłe, albowiem bardzo często nasi członkowie spotykali się w górach Czywczyńskich, w Czarnohorze i w stacjach klimatycznych doliny Prutu z turystami rumuńskimi. Byli to przeważnie członkowie „Siebenbürgischer Karpathen Vereinu” oraz „Touring Clubul României”, które to towarzystwa posiadają swoje filie w Czerniowcach (Pismo Oddziału Stanisławowskiego... 1931).

O sprawie pisał również w „Kurierze Lwowskim” P. Kontny (Kontny 1932). Przed wybuchem drugiej wojny światowej nie udało się wprowadzić w życie ustaleń dotyczących pasa turystycznego projektowanej konwencji.

PODSUMOWANIE

Do tej pory w polskiej literaturze turystycznej nie spotkałem się z opisem i omówieniem działalności rumuńskich organizacji turystycznych w Karpatach Wschodnich. Należało wcześniej ustalić dane dotyczące roku powstania takiego stowarzyszenia, statutu, pierwszego zarządu, siedziby czy – w przypadku zmian – pierwszej nazwy. Na polsko-rumuńskim pograniczu eksplorował Karpaty Wschodnie wywodzący się z HD Turing-Clubul României. Konkretna współpraca z polskimi organizacjami turystycznymi została nawiązana w okresie międzywojennym. Przewodził w niej oddział TCR w Kluż, który pozostał przy swojej tradycyjnej nazwie Frăția Munteană. W latach 30. XX w. sekretarz generalny, Valeriu Pușcariu, wymieniał z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim publikacje krajoznawcze i organizował wycieczki w Karpaty Wschodnie. Z polskiej strony kontakty podtrzymywał dr P. Kontny. Zaawansowane plany utworzenia konwencji turystycznej polsko-rumuńskiej – w projekcie autorstwa W. Midowicza obejmującej m.in. Czarnohorę i Alpy Rodniańskie oraz Góry Kelimeńskie – przerwał wybuch drugiej wojny światowej.

W dotychczasowej polskiej literaturze pokutowała maniera określania mianem Karpaty Wschodnie tylko ich północno-wschodniej, czyli dawnej galicyjskiej (w okresie międzywojennym polskiej) części Bieszczadów Wschodnich, Gorganów, Czarnohory i Beskidów Pokucko-Bukowińskich. Pozostała część Karpat Wschodnich była ostatnio traktowana przez polskich badaczy po macoszemu. A przecież mogliśmy się poszczycić również polskimi dokonaniem – np. Hugona Zapałowicza czy Eugeniusza Romera – w poznawaniu i badaniach Zakarpacia. Starłem się przypomnieć dorebek turystyki rumuńskiej na obszarze, który w latach 1945–1991 był praktycznie niedostępny dla cudzoziemców. Mam także nadzieję, że nazwiska Dumbravy, Hareta i Pușcariu staną się na powrót znane polskim turystom i badaczom. Dalsze badania szczegółowe, w tym zbiorów archiwalnych

i prywatnych, dobrze rokują na przyszłość i powinny znacząco wzbogacić również polską historiografię turystyczno-krajoznawczą.

LITERATURA

- BIEDRZYCKI E., KONTNY P., 1931, *Turismul polon și posibilitatile de conlucrare cu cel român*, „Cuvanțul” z 17 V 1931.
- CUȚURESCU C., 2009, *T-C.R – Sekția Frăția Munteană*, dostępny w Internecie: http://alpinet.org/main/articole/show_ro_id_3100_pid_4327.html, sprawdzony: październik 2010.
- DUDESCU A., 2007, *Bucura Dumbravă – Cartea Munților*, dostępny w Internecie: http://www.carpati.org/articol/bucura_dumbrava_-_cartea%20muntilor/261/, sprawdzony: październik 2010.
- KONTNY P., 1932, *W sprawie statystyki turystów zagranicznych*, „Kurier Lwowski” z 19 II 1932.
- Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii, dotycząca ułatwień płatniczych w ruchu turystów i podróży podpisana w Bukareszcie 24 IV 1937 r.*, 1937, Dz.U. RP nr 43 z 14 VI 1937 r.
- ORDEAN M., 1992, *Sus la munte, la izvor*, dostępny w Internecie: <http://www.scribd.com/doc/17259551/Contributii-la-istoria-alpinismului-romanesc>, sprawdzony: październik 2010.
- Pismo Ministerstwa Robót Publicznych do PTT dotyczące zmiany nazwy HD na TCR, 1928, L.dz. XI-4062, Warszawa 2 III 1928, Centralne Archiwum Turystyki Górskiej COTG PTTK w Krakowie, sygn. 4.02.11.
- Pismo Ministerstwa Spraw Wojskowych, 1925, Sztab Generalny, Oddział II, nr 16410/II. Inf.O., wewn. 33, Konwencja turystyczna polsko-rumuńska, Warszawa 3 XI 1925, kopia w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, sygn. III-92/370, Materiały Mieczysława Orłowicza.
- Pismo V. Pușcariu, do W. Mileskiego w sprawie współpracy PTT i TCR, 1937, nr 5/E, Kluź 16 I 1937, Centralne Archiwum Turystyki Górskiej COTG PTTK w Krakowie, sygn. 4.02.11.
- Projekt konwencji polsko-rumuńskiej autorstwa Władysława Midowicza, 1938, Warszawa 26 III 1938, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, sygn. III-92/370, Materiały Mieczysława Orłowicza.
- Pismo Oddziału Stanisławowskiego PTT w sprawie turystów rumuńskich, 1931, L.dz. 1165/31, Stanisławów 10 XI 1931, odpis w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, sygn. III-92/370, Materiały Mieczysława Orłowicza.
- PUȘCARIU V., 1943, *Turismul în România*, [w:] *Enciclopedia României*, t. 4, București, s. 195–197.
- RADU R., 2009, *Din istoricul organizării turismului în România*, „Economia. Seria Management”, 1, 12, s. 298.

**До питання про румунські туристичні організації у Східних Карпатах
до початку II світової війни**

Даріуш Дильонг

Резюме

У процесі створення перших румунських туристичних організацій на перший план виходить діяльність окремих діячів. Серед них була єдина жінка – Стефанія Секуліці, книжка якої «Cartea Munților» спричинилася до створення акційного товариства під назвою «Hanul Drumetilor», яке зайнялося будівництвом перших румунських притулків та облаштуванням туристичних маршрутів. Ціллю повсталого із товариства «Hanul Drumetilor» Румунського Туристичного Клубу «Turing-Clubul României» також було освоєння Східних Карпат на польсько-румунському прикордонні. Співпраця з польськими туристичними організаціями активізувалася у міжвоєнний період. Провідним у цей час був відділ TCR у Клужі, який відомий під назвою «Frăția Munteană». У 30-х рр. XX ст. генеральний секретар Валеріу Пушкаріу обмінювався з Польським Товариством Татранським краєзнавчими публікаціями й організовував мандрівки в Східні Карпати. Із польської сторони ці контакти підтримував, зокрема, Пйотр Контний. Створенню проекту польсько-румунської туристичної конвенції авторства Владислава Мідовича, яка охоплювала, зокрема, Чорногору, Альпи Роднянські, а також гори Каліманські, перешкодив початок II світової війни. До цього часу нам невідомі дослідження історії діяльності румунських туристичних організацій у Східних Карпатах. Необхідно було встановити рік заснування, статут, прізвища членів першого управління, адресу, або (у випадку змін) першу назву організації. У польській літературі переважала думка, що Східні Карпати – це лише їхня північно-східна частина на території Галичини, яка у міжвоєнний період належала до Польщі, тобто частина Східних Бескидів, Горгани, Чорногора і Покутсько-Буковинські Карпати. Стосовно іншої – закарпатської – частини Східних Карпат, то до сьогодні вона не була досліджувана у Польщі, хоча й там працювали польські дослідники, наприклад, Гуго Запалович та Еугеніуш Ромер. Ми намагалися висвітлити надбання румунського туризму на території, яка протягом 1945–1991 рр. була практично недоступною для іноземців. Хочеться сподіватися, що прізвища Думбрава, Гарет і Пушкаріу знову стануть відомі польським туристам і дослідникам. Подальші детальні дослідження, зокрема архівних і приватних збірок, додають оптимізму й повинні суттєво збагатити польську туристично-краєзнавчу історіографію.

Romanian tourist organizations in the Eastern Carpathians before World War II

SUMMARY

In the process of analyzing the first Romanian tourist organizations, particular individuals come to mind. Among them a woman named Stefania Seculici. Her book, titled *Cartea Munților*, inspired the establishment of a joint stock company called *Hanul Drumetilor*, which designed the first Romanian mountain shelters and tourist trails. The *Turing-Clubul României* which originated from the HD, also became involved in the exploration of the Eastern Carpathians along the Polish-Romanian border. Substantial cooperation with Polish tourist organizations began in the interwar period. The leader of the effort was the TCR branch in Cluj. It stuck to its traditional name *Frăția Munteană*. In the 1930s Romanian Secretary General Valeriu Pușcariu exchanged tourist publications with the Polish Tatra Association and organized trips into the Eastern Carpathians. Dr. Piotr Kontny maintained contacts with the Romanians. Advanced plans for organizing a Polish-Romanian tourist convention – as part of a project created by Władysław Midowicz, which included the Chornohora Mts., the Rodna Mts. and the Kelimen Mts. – were interrupted by the outbreak of World War II. Until now, I have not encountered any description of the activity of Romanian tourist organizations in the Eastern Carpathians. First, I had to analyze data regarding the year of establishment, applicable statutes, first board of directors, address or – in the case of any changes – the first name only. There was also a bad habit in the Polish literature of using the name Eastern Carpathians only to describe their northeastern part, that is the former Galician (Polish in the interwar period) part. This was because Polish geographers had belittled the significance of the Transcarpathian part of the Eastern Carpathians. However, we could also be proud of the Polish achievements of Hugo Zapałowicz and Eugeniusz Romer and their exploration of Transcarpathia. I attempted to collect papers written by Romanian tourist organizations in the region, which had been practically inaccessible to foreigners between 1945 and 1991. I hope that the names Dumbrava, Haret and Pușcariu will become well known to Polish geographers and tourists again. Further research involving archives and private collections appears promising and should considerably enrich Polish tourist historiography.